

Van het bestuur

Het zijn spannende tijden voor bestuur en medewerkers van StOK. De klok tikt door, het moment dat we het pand aan de Brink moeten verlaten komt dichterbij. Het besluit over toekomstige huisvesting is nog niet genomen, maar dat laat niet lang meer op zich wachten. Op dit moment worden 2 serieuze opties nader onderzocht.

De wens om de StOK-collectie landelijk zichtbaar te houden en via de reguliere bibliotheekpas uitleenbaar te laten zijn heeft veel consequenties. Verder hebben bestuur en medewerkers van StOK de wens uitgesproken om de focus te verbreden.

We willen het oude kinderboek als cultureel erfgoed breder op de kaart zetten. Daar horen uiteraard ook concrete plannen bij. En die plannen hangen weer samen met de huisvesting.

Onder meer vanuit deze visie heeft Ger Tielen zich aangesloten bij het bestuur van StOK. Hij richt zijn aandacht op mogelijkheden voor StOK om meer zichtbaar te worden. We hopen u in het volgende *StOKpaardje* te kunnen laten weten van waaruit de stichting haar ambities hoopt waar te maken.

Namens het StOK-bestuur,

Pim van Hulst
Voorzitter StOK

Deventer boekenmarkt

Wat was het weer een succesvolle Deventer Boekenmarkt voor StOK!

Met 40 dozen gevuld met een mooie selectie aan oude kinderboeken en een vrolijk spandoek van StOK hadden we op 6 augustus jl. een goed gevulde kraam. Twee kramen zelfs: onze "buren" hadden afgezegd en daardoor kregen wij deze extra kraam aangeboden. Kwam ons goed uit, want we hadden boeken genoeg. Gelukkig waren er veel enthousiaste vrijwilligers beschikbaar en dat was maar goed ook, want er was heel wat boekminnend volk op de been. Midden op de ochtend stonden de mensen drie rijen dik voor de kraam en werd er veel verkocht en ook na de middag-lunch ging de verkoop vrolijk verder. Wat bezoekers duidelijk konden waarden was de parate kennis over wat op de kraam lag (en wat er niet lag...) en over het oude kinderboek in het algemeen.

We hebben het goed gedaan, er is voor 708 euro aan boeken verkocht. Chapeau!

Sylvia Dobma

Hans Borrebach, tekenaar van mooie meisjes en snelle jongens

Met ons thema van dit jaar, "illustraties", zijn we aangekomen bij de jaren 40 en 50 van de vorige eeuw. Ik koos voor deze periode een illustrator die bepalend was voor mijn tienerjaren. Op mijn Tomado boekenrekje stonden de boeken voor oudere meisjes die ik in die tijd verslond. Favoriet waren de Witte Raven pockets, waarvan de omslag en illustraties bijna altijd getekend werden door Hans Borrebach. Vrolijke, kleurige plaatjes van mooie, lachende meisjes en jongens. Ik was er dol op.

Wie was hij?

Hans Borrebach (1903-1991) was de zoon van een Haagse notaris en leefde en werkte zijn hele leven in Den Haag. Over dit Haagse gezin is weinig bekend, voor zover ik weet had hij geen broers en zusters. Hij trouwde twee keer en had geen kinderen. Als jongen deed hij niets liever dan tekenen. Vader vond dat hij dan maar architect moest worden. Hij studeerde aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag, afdeling Bouwkunde. Nog voor zijn eindexamen verdiende Hans zijn eigen geld met illustraties. Vooral reclame- en modetekeningen en hij werkte mee aan pikante blaadjes als *Het mondaine weekblad* en *Pan*. Zijn eerste tekeningen voor meisjesboeken maakte hij voor een *Zomerztheid* (1927) en *De HBS-tijd van Joop ter Heul* (1929) van Cissy van Marxveldt. Zij was de enige schrijfster waarmee hij contact (per post) onderhield en waarvan hij de boeken ook las. Er gaat een verhaal dat hij zijn vrouw de boeken liet lezen. Zij bepaalde wat er getekend moest worden en waar in de tekst de illustratie werd geplaatst.

Hij was een overtuigd nudist, organiseerde spetterende blootfeestjes en maakte pornografische strips. Naast illustrator was hij fotograaf, schrijver, standbouwer, modetekenaar, kunstschilder, cartoonist, striptekenaar en boekband ontwerper. Het enige beroep dat hij nooit uitoefende, was het beroep waarvoor hij was opgeleid. Alles wat hij deed werd een succes en hij verdiende veel geld. Hij woonde vanaf de jaren vijftig in een grote villa aan de Scheveningse weg en liet om de tuin een muur bouwen zodat hij ongestoord, op eigen grondgebied zijn nudisme kon uitleven. Veel is er over de vroege jaren van Borrebach niet bekend, zelfs over zijn geboortjaar (1903) begon hij begin jaren zestig geheimzinnig te doen. Hij wekte graag de suggestie van de eeuwige jeugd. Zijn vader had een vooraanstaande positie en was goed ingevoerd in de betere kringen. De omgeving waarin Hans opgroeide was die van de residentiële "Beau Monde": politici, industriëlen, rentenierende ex-kolonialen en hun dames, maintenees en maîtresses. Zijn leven lang bleef hij zich in dit milieu bewegen. Hij werd bestempeld als een echte "Hagenaar".

Zijn tweede vrouw had een zoon en die vertelde dat Borrebach zijn werk met plezier deed, maar het was voor hem belangrijker te kunnen genieten van zijn leven. Zelf zei hij in een interview met *Vrij Nederland* in 1969: "Alles wat ik doe is gewoon business, lopende band werk. Ik schrijf alleen boeken als ik er opdrachten voor krijg en met een voorschot. [...] Ik heb niet zoiets als een artistiek geweten. Ik doe gewoon alles, je kunt het zo gek niet bedenken of ik heb het wel gedaan."

Nadat hij de pensioengerechtigde leeftijd had bereikt, werd hij steeds vaker beschouwd als iemand van vroeger. Zijn werk liep terug en het was moeilijk zijn "leven op stand" in zijn grote villa vol te houden. In 1979 overleed zijn tweede vrouw en vielen er steeds meer vrienden en kennissen weg. Een harde confrontatie met zijn eigen leeftijd. In 1986 moest hij noodgedwongen zijn villa verlaten. Zijn stiefzoon hielp hem met het vinden van een kleinere woning aan zee. Zijn wereld werd een stuk kleiner en hij kreeg niet veel bezoek meer. De laatste jaren van zijn leven waren eenzaam en de kwalen van de ouderdom tastten zijn vitaliteit en goede humeur aan. Op 15 februari 1991 overleed hij onverwacht. Geheel in zijn stijl werd in de overlijdensadvertentie zijn leeftijd (87) niet vermeld.

Estheet en alleskunner

Borrebach was een estheet. De vrouwen en mannen in zijn tekeningen voldeden aan zijn norm van schoonheid. De dames rank, slank en modieus gekleed. De heren slank, de haren glad naar achteren gekamd en strak in het pak of in modieuze vrijetijdskleding. Voor de oorlog waren zijn illustraties nog vrij gedetailleerd (afbeelding 1, 2 en 3). De omgeving van de romanfiguren wordt

getekend en het is te zien of zij vrolijk, kwaad of bang zijn. Na de oorlog worden zijn tekeningen oppervlakkiger. Snel getekende, stralende, glimlachende of naar hun verloofde smachtende dames en gladde, sportieve jongens, al dan niet met sportwagen (afbeelding 4).

Afbeelding 1

Afbeelding 2

Afbeelding 3

Afbeelding 4

Als fotograaf maakte hij ook boekomslagen, o.a. voor de boeken van Sanne van Havelte. Hij streefde naar het volmaakte beeld van zijn modellen. Retoucheren van de foto was niet genoeg. Hij ging zelf zijn dames schminken, net zo lang tot ze aan zijn ideaalbeeld voldeden. Hij was van alle markten thuis. Waar hij niet tevreden over was ging hij zelf doen. Zo schreef hij zelf een aantal meisjesromans omdat dat toch een koud kunstje moest zijn. Hij schreef en illustreerde o.a. *Een hart klopt voor Pepita* en *Madeleine erft een kostschool*. In beide boeken zijn in de illustraties "grapjes" verstopt die verwijzen naar zijn pornografische strips (afbeelding 1 en 2). Hij was trots op zijn pornografische strips. Twee meisjes die Hans wilden interviewen voor hun schoolkrant bezochten hem thuis en kregen de schrik van hun leven. Hij had niet de moeite genomen de overal rondslingerende strips weg te bergen. De meisjes zagen ineens hun *Marjoleintje van het pleintje* (Marjoleintje-serie van Freddy Hagers) weergegeven in een strak, niets verhullend pakje, met een zweep in de aanslag om haar slachtoffer te bewerken. Gedesilluseerd stonden zij later buiten. Geschokt en ontgoocheld, hun idool was danig van zijn voetstuk gevallen en wat nu te schrijven voor de schoolkrant?

Tussen 1929 en 1964 maakte hij zes verschillende, steeds modernere omslagen voor de *HBS-tijd van Joop ter Heul* (afbeelding 5 en 6). Toch vreemd, want het boek kwam voor het eerst uit in 1919. Moeiteloos veranderde hij zijn stijl van illustreren. Zijn illustraties van na de oorlog worden steeds simpeler. Snelle lijnen, close-ups en nauwelijks details (afbeelding 7 en 8). Zijn veelzijdigheid, snelheid en souplesse wekten achterdocht. Was Hans Borrebach van na de oorlog soms zijn jongere neef Henk die zich voor Hans uitgaf? Borrebach bracht zelf dit gerucht in de wereld om te kunnen sjoemelen met zijn leeftijd.

Afbeelding 5 (1938)

Afbeelding 6 (1946)

Afbeelding 7

Afbeelding 8

De plaatjes nader bekeken

Zelf was ik dol op de omslagen van de *Witte Raven*-pockets. Ze waren kleurrijk en vrolijk (afbeelding 7 en 8). Bekijk ik ze wat kritischer dan zie ik de hand van de reclame- en modetekenaar. Snel, oppervlakkig en lijken de meisjes niet allemaal op elkaar? En de snelle jongens met de achterover gekamde haren, lijken die niet allemaal op de tekenaar zelf?

Bekijk ik afbeelding 1 en 2 (uit *Madeleine erft een kostschool*, geschreven door Borrebach) nog eens kritisch dan zie ik toch wel erg korte rokjes voor de tijd waarin het verhaal zich afspeelt (194?). En wordt de suggestie niet gewekt dat je onder het rokje kunt kijken en lijkt de plumeau van het meisje op de trap niet net een zweepje? En dan het meisje onder de douche. Weliswaar verpakt in wolven schuim, maar toch bloot. Dat kwam toch niet voor in de meisjesboeken uit die tijd. De "verborgen" grapjes van de schrijver en tekenaar.

Ik vind het haast jammer dat ik nu wat meer over deze illustrator weet. De plaatjes waar ik zo dol op was in mijn tienertijd hebben toch wat van hun glans verloren.

Hans Borrebach, snel, oppervlakkig, ijdel en ontzettend blij met zichzelf. Niet iemand waarbij ik achter op de fiets zou springen.

Tineke Aronson

Bronnen

Wikipedia.

Afke Boerma & Murk Salverda, *Babs' bootje krijgt een stuurman*. De meisjesroman en illustrator Hans Borrebach, Schrijversprentenboek 37, 1995.

Een hart klopt voor Pepita, geschreven en geïllustreerd door Hans Borrebach (194?)

Madeleine erft een kostschool, geschreven en geïllustreerd door Hans Borrebach (194?)

Nans van Leeuwen

Begin jaren tachtig woonde ik een tijd op kamers in het tuindorp Vreewijk in Rotterdam. Ik had geen idee dat er ooit ook een beroemde illustratrice in de buurt woonde. Haar naam is Nans van Leeuwen. Misschien niet bij iedereen gelijk bekend, maar als ik zeg dat zij de tekenares is van Piggelmee dan gaat er ongetwijfeld bij menigeen wel een belletje rinkelen.

Ferdinanda van Leeuwen is in 1900 geboren in Amsterdam. Haar vader, Klaas van Leeuwen, was schilder, ontwerper en graficus en zette zich in voor de verbetering van de positie van ontwerpers. Hij gaf haar de eerste tekenlessen. Ook haar moeder kwam uit een kunstzinnige familie. Zij was de zus van de schilder Willem Vaarzon Morel. Nans behaalde haar tekenakte in 1922 aan het Rijksinstituut tot opleiding van tekenleraren. Dit was gevestigd in lokalen boven het Rijksmuseum.

um. De voorzieningen waren zeer beperkt; er was bijvoorbeeld geen waterleiding en het was daarom zeer behelpen. Zij gaf vervolgens ruim veertig jaar les aan de Industrieschool voor meisjes in Rotterdam. Daar woonde ze samen met een studievriendin (Charlotte Boeg) in een klein huisje in Vreewijk. Ze sliep in een gehuurd bed op een stromatras. In de crisistijd pakte ze alles aan dat op haar weg kwam en zo begon ze met illustreren van boeken en boekomslagen maar ook prentbriefkaarten en reclame. Ze maakte ook veel illustraties voor schoolboekjes.

Piggelmee

De eerste Piggelmee-tekeningen stammen uit 1920 en zijn van een onbekende Duitse illustrator. Van Nelle gebruikte ze om reclame te maken voor hun koffie en thee. Nans van Leeuwen maakte haar eerste Piggelmee-illustraties in 1936; zij gaf hem de karakteristieke blauwe sjaal met witte bollen. Helaas zijn deze tekeningen tijdens het bombardement van Rotterdam verloren gegaan. Daarom moderniseerde zij op veler verzoek de kabouter Piggelmee voor de heruitgave van *Het tovervisje* in 1949.

Het verhaal van het tovervisje is gebaseerd op een sprookje van de gebroeders Grimm getiteld "De visser en zijn vrouw", dat weer teruggrijpt op een oud Japans volksverhaal, dat door een vertegenwoordiger van Van Nelle, Lambert Steenhuizen, onder het pseudoniem Leopold op rijm werd gezet. In 1950 verscheen een volgend boekje genaamd *De wonderschelp*, een verhaal van de econoom Jan Laurens Wage. In de jaren daarna verschenen nog twee Piggelmee-verhalen met de tekeningen van Nans van Leeuwen. Natuurlijk speelt de koffie van Van Nelle in de verhalen een, naar mijn mening soms nogal irritante, hoofdrol.

Nans van Leeuwen vond de Piggelmee-opdrachten zelf erg leuk, vooral het verhaal van de wonderschelp waarin Piggelmee met een scheepje naar de maan vertrekt, lang voor de eerste mens op de maan.

Overig werk

Behalve Piggelmee heeft zij nog veel meer geïllustreerd zoals sprookjesboeken, een Sint Nicolaasboek en omslagen bij meisjesboeken. Ze werkte ook een tijd voor het weekblad Margriet, waarvan ze in een interview zei dat ze het vreselijk leuk maar hard werken vond. Nans van Leeuwen heeft ook zelf boeken geschreven. Kabouters en muizen speelden in haar verhalen een belangrijke rol. Deze vertonen menselijke trekken en hebben een hoge aaibaarheidsfactor. Nans bestudeerde haar onderwerpen zeer nauwkeurig maar haar uitwerking is nogal glad zoals later ook bij Disney is te zien. Bij sommige van haar illustraties blijkt ook duidelijk de invloed van Rie Cramer.

Belangrijk voor haar was dat alle kinderen konden lezen en boeken konden krijgen. Daarom werkte ze ook graag mee aan campagnes zoals van Van Nelle. Waarmee je door sparen van punten aan een boek kon komen. In vijftig jaar tijd zijn er meer dan een miljoen exemplaren verkocht en daarmee is Piggelmee een onverbiddelijke bestseller, wiens naam nog regelmatig te vinden is, van peuterspeelzaal tot antiekwinkel.

Joyce Noordergraaf

Bronnen

Saskia de Bodt (rd.), *De Verbeelders*.

"Piggelmee gaat nooit verloren", artikel *De Telegraaf* 23-09-1978.

Rijksbureau voor Kunsthistorische Oriëntatie (R.K.D).

Voor wie Nans van Leeuwen wil zien en horen is er op YouTube een interview met haar te vinden door Joyce Turek.

Cornelis Jetses (2): brengt roem en eer wel voldoende geld in het laadje?

In het vorig StOKpaardje werd verteld hoe Cornelis Jetses (1873) na een lang verblijf in Duitsland weer terug naar Nederland kwam om voor uitgeverij Wolters schoolboeken te gaan illustreren. Daar leerde hij de leraar Hindericus Scheepstra en de pedagoog Jan Ligthart kennen.

Ligthart en Scheepstra begonnen met een serie leesboekjes onder de titel *De wereld in*, geïllustreerd door W.K. de Bruin. Na het succes van deze serie zou er een volgende komen over het leven op de boerderij met als titel *Dicht bij huis*. Deze zou Cornelis Jetses illustreren. Dat was het begin van wat een zeer succesvolle samenwerking zou worden.

In *Dicht bij huis* openbaarde zich zijn grote talent om diep door te dringen in de wereld die hij moest verbeelden. De boekjes verschenen in 1902/1903. Al vlug ging het verhaal in de schoolwereld rond dat er prachtige nieuwe boekjes waren verschenen. Hij kreeg meerdere opdrachten. Zo illustreerde hij *Afkes Tiental* en zorgde ook voor de illustraties van het welbekende leesplankje *aap noot mies*. Het eerste idee hiervoor kwam van de onderwijzer M.B. Hoogeveen. Hij ontwierp een leesplankje voor zijn zontje om hem te leren lezen. Uitgever Van Brinkgreve uit Deventer had het eerst op de markt gebracht maar later nam Wolters het over. Scheepstra en Ligthart pasten de methode aan. Jetses mocht een speciale versie maken voor het prinsesje Juliana. Hij zou het samen met Hoogeveen aan koningin

Wilhelmina mogen aanbieden. Maar Hoogeveen hield zich niet aan de afspraak en ging alleen. Nog meer roem zou Jetses vergaren met zijn tekenen voor een volgende serie getiteld *Nog bij moeder*. Deze verscheen in 1904/1905 en is nu veel beter bekend onder de naam *Ot en Sien*.

Jetses zorgde voor prachtige illustraties die heel mooi aansloten bij de tekst. Wat voor het grote succes zorgde was dat de kinderen zichzelf in *Ot en Sien* konden herkennen. De modellen voor *Ot en Sien* waren naar het leven getekend, het waren het dochtertje van Jetses en een Duits buurjongetje. *Ot en Sien* begon een zegetocht en bleef daarbij niet alleen in de schoollokalen. In de loop der jaren zijn *Ot en Sien* persoonlijkheden geworden met een vastgelegde identiteit en de naam en afbeeldingen zijn overal terug te vinden van serviesgoed tot pannenkoekenhuis.

Een moeizaam bestaan

Jetses' positie als illustrator was echter weinig benijdenswaardig. Hij was niet bij Wolters in vaste dienst en toch voelde hij zich zo gebonden dat hij eigenlijk geen andere, misschien boeiender opdrachten van derden aannam. Hij werd niet op royaltybasis betaald en heeft dus niet geprofiteerd van de fabelachtige successen. Tot op hoge leeftijd moest hij doorwerken om in zijn levensonderhoud te voorzien, hoewel de uitgever hem in zeer bijzondere omstandigheden, zoals toen zijn vrouw ernstig ziek werd, wel financieel steunde.

Januari 1950 werd hij bewusteloos boven zijn tekentafel gevonden. Hij wilde na zijn herstel weer doorwerken maar zijn dochter schreef naar de uitgever dat het zo echt niet langer kon. Zij stelden Jetses toen een pensioen ter beschikking van 3000 gulden per jaar. Hij was ontroerd en diep dankbaar en dat terwijl hij bijna een halve eeuw voor Wolters had gewerkt. Hij bleef zich echter zeer bescheiden opstellen en werkte ook nog aan een paar opdrachten door. Vijf jaar later overleed hij.

Cornelis Jetses was een zeer gelovig man en beschouwde zijn talent als iets van God gegeven. Hij gaf zichzelf geen bijzondere status. Hij was een ambachtsman die met tekenen zijn brood had verdiend.

Ontvangst

Over zijn kunstenaarschap wordt verschillend geoordeeld. Sommige zeggen dat hij de wereld te mooi maakte en de ellende wegdrukte en dat hij niet echt een vernieuwer was. Anderen noemen hem een meesterlijke sfeertekenaar en nauwkeurig observator en zeggen dat de platen de tijd hebben doorstaan en nog springlevend zijn.

Ik vind het kleurige schilderijen die van een groot vakmanschap getuigen en een mooi tijdsbeeld weergeven. Ze zijn wel duidelijk in opdracht en voor een doelgroep, te weten schoolkinderen, gemaakt en daardoor misschien wat minder artistiek en kunstzinnig maar wel bijzonder fraai.

Joyce Noordergraaf

Bronnen

Jan A. Niemeijer, *De wereld van Cornelis Jetses*. Uitgeverij de Vuurbaak, 1976.

Jan A. Niemeijer, *Uit het schetsboek van Cornelis Jetses*. Friese Pers Boekerij, 1988.

Jacqueline Burgers, *Brood op de leesplank*. A.W. Sijthoff, Leiden, 1977.

Saskia de Bodt, *De Verbeelders*. Nederlandse boekillustratie in de twintigste eeuw. Uitgeverij van Tilt, 2015.

Illustraties

Portret Cornelis Jetses: overgenomen uit *Brood op de leesplank*.

Wat denkt poes? (uit *Nog bij moeder*): overgenomen uit *Uit het schetsboek van Cornelis Jetses*.

Vitrines

Nadat de vitrine in de hal van de Deventer Bibliotheek in het voorjaar gevuld was met boeken en boekjes waarin jonge dieren het onderwerp waren, zoals lammetjes, veulens, jonge poesjes en hondjes en zelfs tijgertjes en olifantjes (en het lelijke jonge eendje, niet te vergeten), aangevuld met een kleine verzameling Steiff-speelgoedbeesten, is nu het thema "Kermis". In juni is immers de jaarlijkse Deventer kermis! Het onderwerp is breed ingevuld. Draaimolens, woonwagens, poppenkast en de avonturen daar omheen vormen de hoofdmoot van de vitrine. Maar ook verhalen over kermiskinderen en speurneuzen op de kermis doen mee. Verder ligt er een bouwplaat om zelf te kleuren en in elkaar te plakken en een pop-upboekje, dat uitgeklaapt een draalmolentje voorstelt. Wat oude speelgoedjes en kaarten vullen de lege plekjes op. En een zielig kermiskonijntje dat met blikken bekkentje geluid kon maken.

De staande vitrine in Lijsje Lorresnor op de 1e verdieping bevat boeken van de Deventer schrijver C. Wilkeshuis (1896-1982). Wat heeft deze oud-onderwijzer een gevarieerd oeuvre! Hij schreef 72 boeken, waarvan 56 kinderboeken. Bij StOK hebben we 50 exemplaren, in allerlei genres: geschiedkundige verhalen zoals *De spion van Deventer*, *Patava de holenjongen*, *De gouden keten van de Compagnie* en *De boog van de farao*. Jongensboeken: *Met nieuwe moed* en *Aanpakken maar!*. Series: *Appie en zijn vrienden*, *Appie gaat naar zee* en *Appie, het spookt in de molen*.

Ook schreef hij veel over andere volken: *Kleine Sneeuwveer*, *Rook over Tristan* en *De grote overstroming* (China). Ook zijn daar nog een aantal meisjesboeken, zoals *Carolijntje* en *Mikkeltje van de molen*. *Fluitekruid* tenslotte is een dichtbundeltje.

In de liggende vitrine in Lijsje Lorresnor ligt weer een kleine verzameling. Na *De Gelaarsde Kat* nu *Alice in Wonderland* van Lewis Carroll. Niet de mooiste en duurste exemplaren, maar juist de goedkope volksuitgaven, met soms vreselijke tekeningen en vreemde vertalingen. Maar ook een mapje met viewmasterplaatjes, een puzzeltje, miniatuurboekjes en pop-upboeken.

Vorig jaar is in Utrecht het *Lewis Carroll Genootschap* na 30 jaar weer nieuw leven ingeblazen, nu ook met een eigen website. Wie dus meer over deze Engelse schrijver/dichter/wiskundige/fotograaf wil weten kan voor alle informatie op <https://lewis Carroll genootschap.nl/> terecht.

Al is het natuurlijk veel leuker om even de Bibliotheek Deventer binnen te wippen en alles met eigen ogen te aanschouwen!

Lot van den Akker

Recente schenkingen

Deze keer maar twee exemplaren, maar wel heel bijzondere!

Kinderbijbel, of Bijbelse verhalen voor jonge kinderen door A. B. van Meerten, geb. Schilperoort, geïllustreerd met steendrukken van C. C. A Last, uitgevoerd door P. Blommer. Uitgegeven in 1885 door P. N. van Kampen te Amsterdam. 5 stukjes in 1 band; samen 146 pagina's. 5e druk. Afmetingen: 10 bij 15 cm. Genre: bijbelverhalen.

Verhalen voor kinderen, ter vorming van hun verstand en hart, naar het Hoogduits van J. Glatz en Hulzmann met gravures van P. G. Visser Bender. Uitgegeven in 1810 door Willem van Vliet te Amsterdam. Twee delen in 1 band. 195 en 208 pagina's. Afmetingen: 10 bij 17 cm. Genre : moraliserende verhalen, informatief, verre landen (zie de boekbespreking hierna).

Lot van den Akker

Verhalen voor kinderen ter vorming van hun verstand en hart

Verhalen voor kinderen ter vorming van hun verstand en hart. Uit het Hoogduits door Jakob Glatz (1776-1831). Oorspronkelijke titel: *Unterhaltung durch Erzählungen für das Herz und den Verstand guter Kinder.*

Het boek begint met een voorwoord, waarin het wordt aangeprezen omdat het een langer verhaal is, waarin verschillende aspecten van het leven en de wereld worden behandeld.

Het eerste hoofdstuk begint meteen heel heftig. Het gezin Zonneberg, bestaande uit geweldig brave mensen, telt vijf personen: vader, moeder en drie kinderen, twee meisjes en een jongen. De beide zusjes worden ziek en sterven op dezelfde dag. De moeder is ontroostbaar, maar wijdt zich toch met liefde aan de opvoeding van haar jongste. Na een paar jaar krijgt hij een zusje erbij. Maar bij een rijtoer krijgt de moeder een ongeluk, waaraan zij blijvend letsel overhoudt en uiteindelijk overlijdt, allen in diepe rouw achterlatend.

In het volgende hoofdstuk krabbelt de familie weer op en maken ze een uitstapje naar de waterval van Trollhätta, een paar uur rijden van hun huis in Duitsland, niet ver van Zweden. De aanblik van het vallende water en de grootsheid van de natuur zijn een troost voor de vader en de kinderen, Karel en Karolina.

Papa kan de opvoeding niet alleen aan en er wordt een gouverneur aangesteld, die de opvoeding ter hand neemt.

In de vorm van verhalen, gebeurtenissen en ontmoetingen worden steeds wijze levenslessen gegeven. De hoofdstukken uit deel één na de watervallen zijn:

De wandeling

Levensgeschiedenis van Boschman

Het onweder

De Poolse Jood

De schilder uit Italië

Reis door Zwitserland

Het ongeluk

De rovers

De spelonk

De zeerovers

De slavernij

De miskende

Het klinkt allemaal heel spannend, maar de pakkende titels zijn toch voornamelijk kapstukken om een heel braaf moralistisch jasje aan op te hangen.

Het tweede gedeelte bestaat uit allemaal losse verhalen, met hetzelfde doel: van kinderen goede, oprechte, naastenlievende mensen te maken, die alle deugden ten allen tijden zullen nastreven. Eén zo'n verhaal tot voorbeeld:

De brave "landman"

Een arme boer, Koenraad, woont met zijn vrouw in armoedige omstandigheden in een gepacht boerderijtje. Zijn dochter is al het huis uit en heeft het misschien nog wel minder dan haar ouders. De boer staat bekend om zijn goedhartigheid en behulpzaamheid. Op een dag komt de houtvester bij hem om om een gunst te vragen. Bij het huisje staan drie appelbomen en de houtvester wil ze graag hebben omdat hij het hout goed kan gebruiken. Maar Koenraad weigert, ondanks dat hij goed zou worden betaald. Hij heeft daar echter twee goede redenen voor. Ten eerste moeten hij en zijn vrouw leven van de appeloogst en bovendien heeft zijn vader ze nog geplant uit dankbaarheid voor de genezing van

Gij hebt vurige kolen op mijn hoofd gehoopt.

zijn zoon, die ooit ernstig ziek was. De houtvester druipt onverrichter zake af, maar zint op wraak. Als 's winters de kavels worden verdeeld waar iedereen hout mag kappen voor de kachel, zorgt hij ervoor dat Koenraad een onbereikbaar stuk krijgt toebedeeld, met slecht hout. Als hij tegen de winter samen met een vriend probeert de rotsachtige grond te bereiken valt hij en raakt hij gewond aan zijn hoofd. Gelukkig geneest hij wel weer, maar hout heeft hij niet. Nu is er bij het dorp ook nog een gemeenschappelijk bos waarin iedereen dood hout mag sprokkelen. Als hij daarheen gaat ziet hij een paar booswichten daar een boom omzagen. Bij nadering lopen de mannen hard weg en Koenraad neemt de gelegenheid te baat om het dode hout dat aan die boom zit eraf te halen.

Maar dan komt de houtvester en die arresteert de arme man. Hij wordt veroordeeld tot 8 dagen cel. Als hij vrijkomt hebben zijn vrienden een heerlijke maaltijd bereid en dat vindt Koenraad meer waard dan dat hij zijn onterechte straf erg vond.

Tweede deel: "De wedervergelding"

Als het lente wordt gaat Koenraad in een nabij gelegen dorp bij vrienden op bezoek. Het is erg gezellig en het wordt behoorlijk laat. Toch wil hij graag naar huis en zijn vrienden brengen hem een eind weg. Gelukkig schijnt de maan en al spoedig bereikt hij het dorp. Maar wat ziet hij? Grote rookwolken en vlammen! Een aantal huizen staat in brand en door de stevige wind dreigen er nog meer woningen in vlammen op te gaan. Hij voegt zich bij de rijen mensen die de brand proberen te blussen. Nu ziet hij dat ook het huis van de houtvester al aan drie kanten brandt. De houtvester en zijn vrouw staan er beduusd bij en roepen dat hun dochtertje van acht nog binnen is. Koenraad bedenkt zich geen moment en gaat het brandende huis in om er even later met het kind in zijn armen weer uit te komen. De houtvester zegt (heel toepasselijk): "Gij hebt vurige kolen op mijn hoofd gehoopt!" Hij weet niet hoe de man te bedanken en schenkt hem een koe en een grote som geld. En iedereen in het dorp prees de brave Koenraad, want hij had als een waar Christen kwaad met goed vergolden.

Over de schrijver en de illustraties zijn geen bijzonderheden te vinden.

Achterin het boek staan nog ca. veertig werken die bij dezelfde uitgever verkrijgbaar zijn.

Lot van den Akker

Assorti

Onder bovengenoemde titel zal ik de lezer vanaf nu elke drie maanden een klein assortiment oude kinderboeken presenteren. Zo iets als een half pond koekjes door elkaar: hetzelfde product, maar verschillend van smaak en uitvoering. Ik streef naar een handvol titels per aflevering, voldoende om de diversiteit van de boeken te waarborgen. De nadruk ligt dus op verscheidenheid. Assorti "vertelt" iets over een boek. De toon zal informeler zijn en de vorm losser dan gewoonlijk in mijn bijdragen. De boeken zijn afkomstig uit eigen collectie, bijeengebracht via het boekenplankje van toen, giften, allerhande boekenmarkten, boekenbeurzen, antiquarische boekhandels en - niet in de laatste plaats - via kringloopwinkels.

Uit de bananendoos?

Het eerste boek waarover ik iets vertellen wil lijkt afkomstig uit die bekende bananendoos met "Alle boeken voor 1 €". Een boek met grof herstelde rug, gescheurde bladzijden, krassen op de band, naam van de eigenaar eruit geknipt, harde kaft volledig afgesleten en, lelijkst van alles, op de schutbladen was met ballpoint geschreven. Wonderwel waren de pagina's tekst onbeschadigd en van de grote platen in kleur ontbrak er niet een. Ik heb het over *Bambo's eerste winter*. Dit prentenboek is vervaardigd in oorlogstijd en verscheen pas in 1949. Het is me van thuis meegegeven. Het werd ons (mijn oudere broer en mij) voorgelezen, en was geschonken door ome Gerit, een ietwat zonderlinge oom. Dit was niet erg. Hij zou ons nog vaker gedenken. Bambo prijkte wellicht als eerste op het plankje boeken in onze kast met eigen spulletjes. Het is een echt prentenboek, met op iedere bladzij een tekening, drie platen in kleur en in groot formaat. Voor- en achterplaat zijn

eveneens geïllustreerd. De coproductie is het werk van Nel Wiebenga en Ab Koning. De sierlijke sparren en de bandtekening met olifant in rood geruit jasje zijn me altijd bijgebleven. Het verhaal gaat over het kerstfeest van een prinses dat dreigt te mislukken, maar dankzij Bambo, ezel Ia, Joosje de hond en feetje Wiegewinde toch nog een succes wordt. De kerstboom, ten paleize in een teil met zand gezet, wordt na het feest weer netjes in het bos geplant.

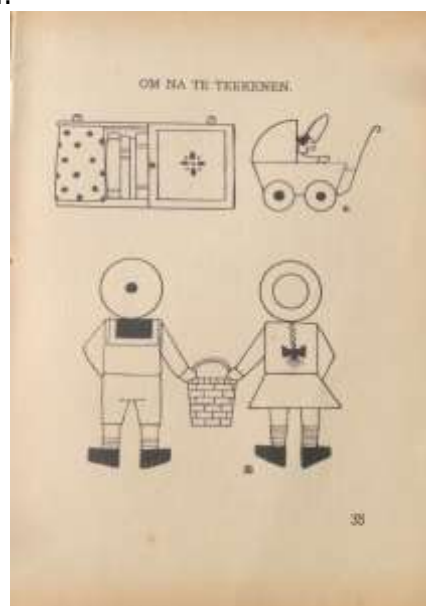
Ingevulde puzzels

Wanneer het regent, uit 1926, in de serie Ontspanningsboekjes, is vervaardigd door Jeannette Lugten en Sijtje Aafjes. De laatste wordt vaak in een adem genoemd met Rie Cramer. Het is zo'n gezellig boekje met allerlei raadsels, rebussen, kunstjes en knutselwerkjes. En niet te verge-

ten de tekenopdrachten. De meeste spelletjes zag ik voor het eerst. Ik had dan ook moeite met Gedachten raden, een succesnummer volgens mij, waarmee je indruk kon maken. Ideaal voor regenachtige dagen en lange avonden. De spelletjes zijn geschikt om solitair te doen of gezellig met zijn allen. Achterin het boek staan de oplossingen. Daarover heb ik gemengde gevoelens. Woordspelletjes werden vaak ingevuld. Niet zo onlogisch natuurlijk, maar gelukkig voor de verzamelaar bestond de balpen toen nog niet. Op het stofomslag staat nog te lezen dat uitgever G.B. van Goor Zonen ook nog de series *Kinderromannetjes* en *Gezellige uurtjes* heeft uitgebracht. Door die papieren omslag heeft

menige boekband zijn frisse kleuren weten te behouden.

Poëzie op school

Als derde boek komt hier *Rood-Wit-Blauw*, uit 1957, een tweedelige bloemlezing met ontzettend leuke kindergedichten, verzameld door Mies Bouhuys. Poëzie van zowel grote als kleine namen. Om er enkele te

noemen: Han G. Hoekstra, Kees Stip, Annie M.G. Schmidt. U kent ze wel, maar ook Hans Vleming, Mary Logger en Hubert Hermans. De twee keer veertig tekeningen, van Atie Siegenbeek van Heukelom, zijn een lust voor het oog. Zwart-wit met steunkleur groen. Wat een vondst eigenlijk, zo'n steunkleur! De harde band in rood, wit en blauw heeft een prettig formaat en past goed bij deze verzorgde uitgave van J.F. Duwaer & Zonen. Volgens de titelpagina waren de boekjes bedoeld voor de Lagere School. Ik vraag me ineens af of we toen in de klas eigenlijk wel iets aan gedichten deden. Ik kan het me in ieder geval niet herinneren.

Roomse communistenvreters

De volgende titel is *Vuur in de nacht*, door Th.Tj. Veringa, met vijf stoere paginagrote zwart-wit tekeningen van Piet Broos, die ook de band tekende. Het boek verscheen in 1954, het jaar waarin

maarschalk Tito in het voormalige Joegoslavië staatshoofd was geworden. De bloedende jongen op de band is, denk ik, Lovretic, symbool van het verzet tegen de onderdrukking, uitgeoefend door de volksdemocraten van Tito. De Rooms-Katholieke kerk was voor hem een bedreigende macht. *Vuur in de nacht* breekt een lans voor een radicaal christendom, voor een totale en geestdriftige beleving van de katholieke leer. Het waarheidsgehalte van dit zonder omhaal geschreven verhaal wordt versterkt door een gedocumenteerde lijst slachtoffers van het regime. De inktzwarte letters van de tekst spreken voor zich. Het boek is uitgegeven door Eucharistische Jeugd, Brakkenstein-Nijmegen en voorzien van het stempel van de Katholieke Keurraad voor Jeugdlectuur. Het laatste schutblad vermeldt

het gebruikelijke latijn: *Cum permissu superiorum* en *Nihil obstat*, ten bewijze dat de tekst door de bazen was goedgekeurd voor publicatie. Ik kreeg ook nog mee dat *Neomagi* Nijmegen was en *Buscoduci* 's-Hertogenbosch.

Als Chien en chat

Om te besluiten *De lotgevallen van Das en Dot* van Benjamin Rabier, in 1913 bij Van Holkema & Warendorf uitgegeven, in een vertaling van Augusta van Slooten. De oorspronkelijke titel luidde

Azor et Mistigris en verscheen in 1911. Deze uitgave is, mits in perfecte staat, op de Franse markt minstens 150 euro waard. Terecht, ben ik geneigd te zeggen. Ook de Nederlandstalige mocht er zijn. Een prentenboek met grappige verhalen, met al die kleurige illustraties, die het boek bijna tot een beeldverhaal maken, maar toch ook weer net niet. Over listen en streken gaat het, van een hond en een kat die elkaar niet mochten, maar dikke vrienden werden. Zo'n groot formaat boek (30 x 24 cm), een boek om eens lekker even vast te houden en door te bladeren, met zachte kleuren op vergeelde pagina's, die meer dan een eeuw oud zijn, met van die typisch Franse tekeningen,

gemaakt door de kunstenaar die *La vache qui rit* creëerde. Mijn exemplaar kostte zes euro. Een koopje, dat ondanks een amateuristisch herstellende rug, een dikke kwak versteende Velpon en losgelaten plakker-tjes op even zovele scheurtjes nóg wel honderd jaar mee kan!

Bram van IJperen

Gevonden in de boeken

Vaak zijn het je reinste stukjes nostalgie die er bij het doorbladeren uit de boeken vallen!

Babybiljetjes

Zo ook deze reclame voor Zwitsal Babyartikelen. Bij het zien van het schattige kindersmoeltje ruik je gewoon de geur van

gewassen haartjes en gepoederde biljetjes. En wat lekker compact is deze reclame! Daar heb je geen minuten durende tv-reclame voor nodig. Behalve voor heel veel informatie, kan je het pa-piertje dus ook nog als boekenlegger gebruiken.

En andere biljetjes

Maar ja, wat niet? We vonden een opgevouwen stuk wc-papier (schoon). Zou iemand alleen rus-tig op het toilet hebben kunnen zitten lezen? Lezen was in veel huisgezinnen een ongewenste bezigheid, die dicht bij luieren stond.

Verjaarsgedicht

Het volgende versje, keurig uitgetypet, duidt op een verjaardag van vrouw en moeder en eindigde ook als boekenlegger. Zouden de onderstreepte haakjes een vlag met mast vormen, als een emoticon?

Feestvarken!!!!!!!!!!!!

Hartelijk gefeliciteerd op dezen dag,
Dat je die nog vele jaren vieren mag,
Ontvang voor je verjaardag WIJF,
Ingesloten een gouden vijf
de laatste cent,
van je vent.

Van Zoonlief een déjeuner,
Voor je boterham met koffie of thee
Verder van je vent en lieve zoon,
Een dikke zoen op elke koon.

))))))))))

Rotterdam 16 November 1934

Weet u nog wat een dejeuneetje is? Een bordje met een kop en schotel, destijds een gewild ge-schenkartikel. Het brengt mij terug naar de verjaarspartijtjes van vroeger, toen spelletjes, een stukje taart en een glaasje limonade nog voldeden aan de eisen van een kinderfeest.

Vergeeten dode

Tenslotte vonden we een opgevouwen strook met daarop de overlijdensberichten van Jan de Zanger uit 1991. Bij nadere beschouwing blijkt dit een kinderboekenschrijver te zijn. Er zat ook nog een ander knipseltje bij, waarin een korte levensbeschrijving.

De Zanger, onderwijzer te Lochem, debuteerde in 1962 met poëzie en in 1980 als prozaschrijver. Hij schreef de volgende kinderboeken: *Ben is dood*, *Gekke Brill en gekke Rooie*, *Ik ben naar Wladiwostok*, *De opschepper* en *Poe-poe*. Hij won de "Goude Harington", een jeugdliteratuur-prijs en vertaalde ook boeken uit het Deens. Hij woonde in Denemarken en is daar ook begraven. Bij StOK hebben we de volgende boeken van hem: *Onder de leeuw van Venetië* en *Een combo en een hond*, allebei vertaalde boeken. Op het internet zijn meer details te vinden.

Lot van den Akker

Boek gezocht!

Deze keer zoeken we een boek, waarvan schrijver en titel niet bekend zijn, over Jaap die in een molen woont bij een plassengebied. In het begin van het eerste hoofdstuk staat beschreven hoe Jaap in een boom zit of staat en zijn armen zachtjes op en neer beweegt omdat ze dan op wui-vende takken lijken en hij niet gezien zal worden. Waarschijnlijk verschenen in de dertiger jaren. Weet u over welk boek het zou kunnen gaan of heeft u zelf een zoekvraag dan kunt u mailen naar info@stichtingtoudeskinderboek.nl

De zoekvraag naar Bobby uit het vorige StOKpaardje is tot grote vreugde van de aanvrager beantwoord door een lezeres die veel van oude kinderboeken weet en al vaker met de oplossing is gekomen:

Die kleine, kleine Bobby!

Bobby wil graag groot zijn,
Maar hij is nog klein;
Want als Bobby groot was,
Zou hij netter zijn.
Kijk eens naar zijn handjes,
Kijk eens naar zijn mond!
Kijk eens zijn servetje,
Kijk eens op den grond!
Kijk eens naar zijn kieltje,
Kijk eens naar zijn broek –
Kijk eens naar zijn jasje!
Kijk zijn prentenboek!
Bobby wil graag groot zijn,
Maar, wie hem zóó ziet,
Zegt: "Is dat die kleine, Kleine Bobby niet?"

Uit: B. Midderigh-Bokhorst en S. Maathuis-Ilcken, *Bennie's prentenboek*. Uitgeverij G.B. van Goor Zonen.

Liesbeth Straub

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek
Brink 70
7411 BW Deventer
0570-675700
info@stichtingtoudekinderboek.nl
www.stichtingtoudekinderboek.nl
ISSN 1873-9474 (gedrukt)
ISSN 2211-7989 (online)
IBAN NL18 RABO 0140 7488 65
StOK is een culturele ANBI

Doelstelling

Het verzamelen, bewaren, ter inzage geven, uitlenen van en informeren over in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Redactie StOKpaardje

Lot van den Akker, Tineke Aronson, Diederik Gerth van Wijk, Candida van der Horst, Joyce Noordergraaf

Sluitingsdatum kopij volgende nummer: maandag 2 oktober 2017

Stichting 't Oude Kinderboek heeft ernaar gestreefd om de rechten betreffende de illustraties en de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten hierop te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Stichting 't Oude Kinderboek wenden.

Zonder toestemming van StOK mag niets uit de artikelen worden overgenomen.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u ons [mailen](mailto:mailto:) of bellen.

